

Πρόληψη εγκλημάτων κατά της περιουσίας υπό το πρίσμα της οικονομικής κρίσης

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΜΠΟΥΓΑΔΗ

Μ.Α., ΜΔΕ Εγκληματολογίας, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας-Εγκληματολόγος

Περίληψη

Η επιστημονική διερεύνηση της επίδρασης των παραγόντων στο έγκλημα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάληψη μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα, στον τομέα της πρόληψης του εγκλήματος, ώστε να αποφύγουμε τον εμπειρισμό. Παρόλον ότι το εγκληματικό φαινόμενο έχει πολυπαραγοντική εξήγηση, οι εγκληματολογικές θεωρίες, αν και από διαφορετική θεώρηση, λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία για την εκδήλωσή του και πρεσβεύουν ότι η οικονομική κρίση είναι πιθανό να επιδεινώσει την εγκληματικότητα και κυρίως αυτή κατά της περιουσίας. Στο παρόν κείμενο θα αναφερθούμε σε μέτρα πρόληψης για την εγκληματικότητα σε επίπεδο πολιτείας, τοπικής κοινωνίας και σε ατομικό επίπεδο, υπό το πρίσμα της οικονομικής κατάστασης στη χώρα μας και επί τη βάση των πορισμάτων από πρόσφατη έρευνά μας για τη σχέση οικονομικών συνθηκών και εγκλημάτων κατά της περιουσίας στην Ελλάδα.

«Μπορούμε να αποφύγουμε την κατάσταση καθολικού φόβου, της απομόνωσης των ανθρώπων μέσα σε ‘οχρωμένα διαμερίσματα’... όπως συμβαίνει στις περισσότερες βορειοαμερικανικές πόλεις; Η μοίρα και των Ελλήνων είναι οι απρόσωπες σχέσεις, η καχυποψία και η εχθρότητα απέναντι στον άλλο, το αίσθημα της απόλυτης ανασφάλειας που θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε μια ‘σύρραξη’ εχόντων και μη».

(Μαγγανάς 1999: 75)

1. Θεωρητική και εμπειρική επισκόπηση

Η επιστημονική διερεύνηση της επίδρασης των διαφόρων παραγόντων στο έγκλημα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάληψη μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα, στον τομέα της πρόληψης του εγκλήματος, ώστε να αποφύγουμε τον εμπειρισμό (Pinatel 1975, σύμφωνα με Φαρσεδάκη 1996: 12).

Ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι ο οικονομικός. Μολονότι το εγκληματικό φαινόμενο έχει πολυπαραγοντική εξήγηση, οι εγκληματολογικές θεωρίες, αν και από διαφορετική θεώρηση, λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία για την εκδήλωσή του και πρεσβεύουν ότι η οικονομική κρίση είναι πιθανό να επιδεινώσει την εγκληματικότητα και κυρίως αυτή κατά της περιουσίας.

Στο παρόν κείμενο θα αναφερθούμε σε μέτρα πρόληψης για την εγκληματικότητα κατά της περιουσίας, σε επίπεδο πολιτείας, τοπικής κοινωνίας και σε ατομικό επίπεδο, υπό το πρίσμα της οικονομικής κατάστασης στη χώρα μας και μέσω των πορισμάτων από πρόσφατη έρευνά μας για την σχέση οικονομικών συνθηκών και εγκλημάτων κατά της περιουσίας στην Ελλάδα.

Ειδικότερα, σε θεωρητικό επίπεδο, τόσο οι κοινωνιολογικές θεωρήσεις του εγκλήματος που εστιάζουν στα εγκληματικά κίνητρα (ανομική, του κοινωνικού ελέγχου) όσο και η οικονομική ορθολογική θεωρία που εστιάζει στην λογική επεξεργασία στην απόφαση του επίδοξου δράστη, υποστηρίζουν τη σχέση οικονομικών συνθηκών και εγκλήματος. Ειδικότερα, πρεσβεύουν ότι το εγκληματικό κίνητρο είναι δυνατό να ενεργοποιηθεί είτε όταν τα άτομα δεν διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους (Merton 1938, 1968) είτε όταν το έγκλημα είναι κερδοφόρο (Becker 1968, 1976, Ehrlich 1973) ή τέλος όταν οι κοινωνικοί δεσμοί τους εξασθενούν (Hirschi 1969/2006, Hirschi & Gottfredson 1994). Οι συνθήκες αυτές μπορούν να εμφανιστούν κατά την διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης.

Εντούτοις, σύμφωνα με την εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης το έγκλημα είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται στο άτομο από την κοινωνία. Για τη θεώρηση της ετικέτας και σύμφωνα με τους Hughes & Carter (1981) σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας και ανεξάρτητα από την «πραγματική εικόνα» του εγκλήματος, η καταγεγραμμένη εγκληματικότητα αυξάνεται. Αυτό συμβαίνει, καθώς το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης οργανώνεται τόσο μέσω της εσωτερικής πίεσης για την εκπλήρωση της αποστολής του (την «πάταξη του εγκλήματος»), όσο και από τομείς της κοινωνίας που έχουν τη δύναμη να σχεδιάζουν την δημόσια πολιτική. Επομένως, σε μια κατάσταση οικονομικής ύφεσης θα πρέπει να αναμένουμε αύξηση των δραστηριοτήτων των φορέων

του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, καθώς παρά την ύφεση θα εξοικονομήσει από άλλου πόρους για τη λειτουργία του. Μάλιστα, η αύξηση θα είναι μεγαλύτερη στα εγκλήματα κατά της περιουσίας που παραδοσιακά έχουν υψηλό ποσοστό εξιχνίασης και η αστυνομία μπορεί, μέσω αυτών, να αποδείξει καλύτερα την αποτελεσματικότητά της (Hughes & Carter 1981).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το συγκρουσιακό μοντέλο και ειδικότερα την μαρξιστική προσέγγιση του εγκλήματος, η παρέκκλιση είναι εγγενές χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της διάρθρωσης της αγοράς εργασίας. Επομένως, το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης εξυπηρετεί τα συμφέροντα της οικονομικής και πολιτικής ελίτ, ελέγχοντας τον «πλεονασματικό πληθυσμό» (Chambliss 1975, Box 1987). Ενώ για τον αριστερό ρεαλισμό, το έγκλημα είναι πολύ περισσότερο από όσο νομίζουμε, απορρέει από τα αισθήματα της σχετικής αποστέρησης και το φαινόμενο του «κοινωνικού αποκλεισμού» που ενεργοποιεί η σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, ταλαιπωρεί περισσότερο και πιο έντονα τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και θα πρέπει να το λάβουμε σοβαρά υπόψη («take crime seriously», Young 1999, Lea & Young 2003). Κατά συνέπεια, για τους μαρξιστές και τους αριστερούς ρεαλιστές, παρά τις διαφορές τους, μία επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών θα αυξήσει την «στοχοποίηση» των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων και πιθανά τους δείκτες εγκληματικότητας.

Τέλος, σύμφωνα με τις θεωρίες της ευκαιρίας α) με την στενή έννοια η εγκληματική ευκαιρία βρίσκεται στην σύγκλιση τριών βασικών δεδομένων στον χώρο και στον χρόνο: ύπαρξη υποκινούμενων δραστών, ύπαρξη κατάλληλων στόχων (ανθρώπων και αγαθών) και ελλειμματική φύλαξη των στόχων (Θεώρηση της «συννηθισμένης δραστηριότητας», βλ. Cohen & Felson 1979). Με την ευρεία έννοια η θεωρία της ευκαιρίας επεκτείνεται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, στις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και τεχνολογικές μεταβολές, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν πληθώρα εγκληματολογικών ευκαιριών (La Free 1999). Ειδικότερα, η οικονομική κρίση μπορεί να εξασθενήσει τον κοινωνικό έλεγχο, ενώ παράλληλα με την ανάπτυξη εγκληματικών ευκαιριών που παρέχει (π.χ. αφορολόγητα είδη, φοροκλοπή, αγορά ναρκωτικών) και τις αλλαγές στις καθημερινές δραστηριότητες των ατόμων, να αυξήσει το έγκλημα.

Εν τούτοις, οι σύγχρονες θεωρητικές τοποθετήσεις, υπό το βάρος των ερευνητικών πορισμάτων, διαφοροποιούνται από τις παλαιότερες που υποστήριζαν αναντίρρητα τη διασύνδεση μεταξύ οικονομικών συνθηκών και εγκλήματος και κυρίως συνέδεαν τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες με την αύξηση της εγκληματικότητας κατά της περιουσίας. Υποστηρίζεται πλέον, ότι και η οικονομική ευημερία μπορεί να προκαλεί αύξηση της εγκληματικότητας, για-

τί κατά την διάρκεια της αυξάνονται τα υλικά αγαθά και αναπτύσσονται περισσότερες δραστηριότητες για τους ανθρώπους, που τελικά εκθέτουν τους ίδιους αλλά και την περιουσία τους σε παράνομες επιθέσεις, ενώ είναι πιθανό η οικονομική ύφεση να οδηγήσει σε μείωση του εγκλήματος λόγω της μείωσης της αξίας ή της διαθεσιμότητας των εγκληματικών στόχων που επιφέρει (Cohen & Felson 1979, Van Dijk 1994, 1995). Όταν μάλιστα το 1985 οι Cantor και Land, αναφέρθηκαν στην διττή επίδραση (του κινήτρου και της ευκαιρίας) των οικονομικών συνθηκών στο έγκλημα και υποστήριξαν ότι αυτός είναι ο λόγος που οι ερευνητικές προσπάθειες της σχέσης οικονομίας και εγκλήματος καταλήγουν σε αντιτιθέμενα συμπεράσματα, δόθηκε μια νέα ώθηση στην εμπειρική διερεύνηση της σχέσης οικονομίας και εγκλήματος. Ειδικότερα, καθώς οι Cantor και Land υποστήριξαν ότι οι επιδράσεις του κινήτρου και της ευκαιρίας δεν είναι ταυτόχρονες, αλλά, οι μεν πρώτες δρουν μακροπρόθεσμα, ενώ οι δεύτερες - της ευκαιρίας - εμφανίζονται άμεσα, βραχυπρόθεσμα, και επομένως μπορούν να εντοπιστούν μέσω της στατιστικής ανάλυσης, εκπονήθηκαν πολλές έρευνες με σκοπό την εύρεση του τρόπου επίδρασης της οικονομίας στο έγκλημα.

Η πλειονότητα των ερευνητικών προσπαθειών των τελευταίων δεκαετιών έδειξε ότι οι οικονομικές συνθήκες επηρεάζουν την εγκληματικότητα και ειδικότερα την εγκληματικότητα κατά της περιουσίας, τόσο αυτές που διενεργήθηκαν σε διεθνές επίπεδο (βλ. ενδεικτικά Van Dijk 1995, Fajnzylber κ.ά. 2002, Mehlum κ.ά. 2005, Rossenfeld & Messner 2009, UNODC 2011), όσο και αυτές που διενεργήθηκαν σε εθνικό επίπεδο ή επίπεδο περιφερειών (βλ. ενδεικτικά Entorf & Spengler 2000, Raphael & Winter-Ebmer 2001, Buonanno 2006, Arvanites & Defina 2006, Rosenfeld & Fornango 2007, Detotto & Otranto, 2011). Εντούτοις, ο τρόπος επίδρασης ποικίλει και εξαρτάται από τη φάση του κύκλου της οικονομίας - ανοδική ή καθοδική - αλλά και από το είδος του εγκλήματος που θα μελετηθεί και τέλος, από τον οικονομικό δείκτη μέσω του οποίου θα αποτυπωθεί η κατάσταση της οικονομίας. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα των νεότερων εμπειρικών ερευνών, είναι πιθανό, σε περιπτώσεις οικονομικής δυσπραγίας να υπερισχύει η επιρροή του κινήτρου, ενώ σε περιπτώσεις οικονομικής ανάπτυξης η επιρροή της ευκαιρίας.

Σε πρόσφατη έρευνά μας όπου διερευνήθηκε η σχέση οικονομικών συνθηκών και εγκλημάτων κατά της περιουσίας στη χώρα μας, κατά την περίοδο 1999-2009, με τη χρήση δευτερογενών δεδομένων της αστυνομικής και δικαστικής στατιστικής και μέσω στατικής ανάλυσης, περιγραφικής και επαγωγικής μορφής (διμεταβλητή και πολυμεταβλητή ανάλυση ποσοτικών μεταβλητών με στατιστικά υποδείγματα παλινδρομικού τύπου) προέκυψε ότι οι

οικονομικές συνθήκες αυτής της εποχής επηρέασαν την εγκληματικότητα κατά της περιουσίας (Μπουγάδη 2016).

Ειδικότερα, διαπιστώσαμε ότι ο ισχυρότερος από τους οικονομικούς παράγοντες που εξετάστηκαν⁹⁸⁷ (συγχρονικά και με χρονική καθυστέρηση ένα έτος) για την επίδρασή τους στο σύνολο των εγκλημάτων κατά της περιουσίας είναι ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, το ίδιο έτος με τα εγκλήματα αυτά και η σχέση τους είναι αντιστρόφως ανάλογη: αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας και αντίστροφα η μείωση του να τα αυξήσει, ενεργοποιώντας έτσι το κίνητρο για ανάληψη εγκληματικής δράσης.⁹⁸⁸ Αντίθετα, δεν επαληθεύτηκε η υπόθεση της επίδρασης του κινήτρου για τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της περιουσίας λόγω της ανεργίας, αλλά επαληθεύτηκε η υπόθεση της μείωσης των ευκαιριών (π.χ. ελκυστικών στόχων και αγαθών) και της αύξησης της «επιτήρησης» των σπιτιών, που μπορεί να επιφέρει η αύξηση των ανέργων και επακόλουθα η πιθανότητα να οδηγήσει σε μείωση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας.

Η εν λόγω έρευνα έδειξε ότι τα εγκλήματα κατά της περιουσίας (αστυνομική στατιστική) επηρεάστηκαν από τις επιδράσεις του κινήτρου, που κινητοποιήθηκε σε χρονιές που οικονομία παρουσίαζε ύφεση, ενώ σε χρονιές οικονομικής ανάπτυξης κινητοποιήθηκαν οι εγκληματικές ευκαιρίες, κυρίως, για το βίαιο κτητικό έγκλημα, όπως τις ληστείες και το πιο «εκλεπτυσμένο» όπως οι διακεκομμένες κλοπές και οι απάτες και γενικά τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων.

Για τους καταδικασθέντες για εγκλήματα κατά της περιουσίας (δικαστική στατιστική), η επίδραση των οικονομικών συνθηκών ήταν, κυρίως, έμμεση παρά άμεση και ανάλογη/θετική και αντίθετη από την επίδραση που ασκεί ο ρυθμός ανάπτυξης στα εγκλήματα κατά της περιουσίας. Αυτό ήταν αναμενόμενο, καθώς η περιγραφική ανάλυση των εγκληματολογικών δεδομένων, μας έδειξε ότι, την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, ενώ το σύνολο των διαπραχθέντων αδικημάτων κατά της περιουσίας ακολουθεί ανοδική τάση, ο αριθμός των καταδικασθέντων ακολουθεί καθοδική.

Επομένως διαπιστώσαμε ότι: όταν οι οικονομικές συνθήκες βελτιώνονταν στη συγχρονία παρουσιάζοντας αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης, οι καταδικα-

987. Ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ, ποσοστό ανεργίας, ΑΕΠ κατά κεφαλή - έτος βάσης 2005 και δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης: Πηγές οικονομικών δεδομένων: ΕΛ.ΣΤΑΤ., EUROSTAT, AMECO.

988. Αναφερόμαστε εδώ στο σύνολο των διαπραχθέντων εγκλημάτων κατά της περιουσίας ανά 100.000 κατοίκους, αλλά ανάλογα με το αδίκημα παρουσιάστηκαν διαφοροποιήσεις των επιδράσεων των οικονομικών μεταβλητών. Πηγή εγκληματολογικών δεδομένων: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ.

σθέντες αυξάνονταν, και αντίστροφα, όταν οι οικονομικές συνθήκες επιδεινώνονταν οι καταδικασθέντες μειώνονταν. Αντιθέτως, η αύξηση της ανεργίας, κυρίως το ίδιο έτος με τις καταδικαστικές αποφάσεις, οδηγούσε σε αύξηση των καταδικασθέντων και αντιστρόφως.

Τέλος, αντίθετα από την κοινώς επικρατούσα άποψη, η έρευνα έδειξε υποτονική επίδραση των δημογραφικών παραγόντων (νέων και μεταναστών) και των αποτρεπτικών (αστυνομικών και εγκλείστων καταδίκων) για τα εγκλήματα κατά της περιουσίας.

2. Προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής

Η συσχέτιση των πορισμάτων της προαναφερθείσας έρευνας με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία είναι δυνατό να οδηγήσουν στη χάραξη μιας αντεγκληματικής πολιτικής στη χώρας μας που ν' ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Επομένως, λόγω της συνεχιζόμενης μείωσης των εισοδημάτων και της υψηλής ανεργίας (κυρίως των νέων ανθρώπων) των τελευταίων ετών στην Ελλάδα, δηλαδή, συνθήκες, που χαρακτηρίζουν μία οικονομία σε ύφεση και με βάση τα ανωτέρω πορίσματα, προτείνουμε τα ακόλουθα μέτρα κοινωνικής πρόληψης⁹⁸⁹ για τη μείωση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας:

2.1 Κοινωνικο-οικονομικά και εκπαιδευτικά μέτρα πρόληψης σε επίπεδο πολιτείας

- ▶ Η οικονομική ανάπτυξη φάνηκε ότι δρα εγκληματοπροληπτικά και μειώνει την εγκληματικότητα κατά της περιουσίας. Η δημιουργία και η επέκταση, επομένως, οικονομικών μοντέλων ανάπτυξης που ενδεχομένως θα βασίζονται στα λεγόμενα «συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας» (π.χ. τουρισμός, οι αγροτικές καλλιέργειες υψηλής ποιότητας, ναυτιλία, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης του νέου εργατικού δυναμικού), θα μπορούσαν να αυξήσουν τις νόμιμες εισοδηματικές ευκαιρίες και επομένως να μειώσουν της παράνομες. Επιπροσθέτως, μέτρα ενίσχυσης της νεανικής επιχειρηματικότητας ή και γενικά της επιχειρηματικότητας - για παράδειγμα παροχή κινήτρων (μείωση φορολογίας, χαμηλότοκα δάνεια, μείωση εργοδοτικών εισφορών) για νέες επιχειρήσεις στην ελληνική επαρχία ή σε τομείς πρωτο-

989. Σε αντιδιαστολή με την ποινική.

γενείς, όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία - θα μπορούσαν να δώσουν μια νέα ώθηση στην ελληνική οικονομία και να αυξήσουν τις νέες θέσεις εργασίας. Επομένως, οι οικονομολόγοι που είναι πιο κατάλληλοι γι' αυτά τα ζητήματα είναι αναγκαίο να αναλάβουν δράση και σε συνεργασία με την πολιτεία να προτείνουν βιώσιμες επιχειρηματικές προτάσεις.

- ▶ Αν και η ανεργία δεν φάνηκε να αποτελεί κίνητρο διάπραξης εγκλημάτων κατά της περιουσίας, δεν παύει να αποτελεί, ειδικά για τους νέους το μεγαλύτερο πρόβλημα. Δυστυχώς συνεχίζει να είναι σε υψηλά επίπεδα και έτσι μεγάλο μέρος του ενεργού δυναμικού της χώρας μένει εκτός νόμιμης και σταθερής εργασίας. Με δεδομένη τη μικρή αναπτυξιακή πορεία της χώρας, προτείνεται η μείωση της μακροχρόνιας ανεργίας, μιας και η ελληνική οικογένεια λειτουργεί προστατευτικά, όσο μπορεί για κάποιο διάστημα, προς τα αδύναμα μέλη της και, δεύτερον, την εκπόνηση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους νέους, που πλήττονται περισσότερο από τις άλλες ομάδες του πληθυσμού, για την αλλαγή νοοτροπίας σε σχέση με την δημιουργική εκμετάλλευση του χρόνου που βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας (π.χ. μετεκπαίδευση, πολιτιστικές ενασχολήσεις, εθελοντικά προγράμματα απόκτησης εμπειρίας και προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο, ανάπτυξη ανθρωπίνων σχέσεων), καθώς και την ρεαλιστική αντιμετώπιση της κατάστασης (π.χ. την ενασχόληση με επάγγελμα των γονέων που αποδίδει, ημιαπασχόληση, ρεαλιστικός συνδυασμός δεξιοτήτων και θέσεων εργασίας, κοινωνική οικονομία, οικονομίες κλίμακας) (βλ. Currie 2003: 374-375, «active labour market policy»)
- ▶ Υποστήριξη της οικογένειας, η οποία επωμίζεται το βάρος της δυσχερούς οικονομικής (αλλά και ψυχολογικής) κατάστασης των μελών της. Προγράμματα οικιακής οικονομίας σε γονείς και παιδιά, αλλά και υποστήριξη της γυναικείας εργασίας και της διασφάλισης ισότιμης αμοιβής της, θα ήταν χρήσιμα μέτρα ενίσχυσης τόσο της οικογενειακής γαλήνης, όσο και της ρεαλιστικής στήριξης των οικογενειακών αναγκών.
- ▶ Η υψηλή δραστηριοποίηση της αστυνομίας και η χαμηλή της δικαιοσύνης (ανοδική τάση των καταγεγραμμένων αδικημάτων και καθοδική του αριθμού των καταδικασθέντων), των ετών που εξετάσαμε, δείχνει ότι ο συσχετισμός αυτός των δυνάμεων πρέπει ν' αλλάξει. Η αντεγκληματική πολιτική οφείλει να αναδιοργανωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε οι εισροές στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης να γίνονται με μεγαλύτερο επαγγελματισμό και τεκμηρίωση των υποθέσεων και ειδικότερα από την αστυνομία προς την εισαγγελία και τα δικαστήρια. Συνεπώς, να μην υπερφορτώνεται το σύστημα και η «διαλογή» των υποθέσεων να δίνει την ευχέρεια επιλογής σε συμπεριφορές που είναι πιο βλαπτικές για το κοινωνικό σύνολο

(π.χ. σοβαρά περιβαλλοντικά ή οικονομικά εγκλήματα) και οποίες μένουν ατιμώρητες, αντί να «προωθούνται» στα διαδοχικά φιλτραρίσματα του συστήματος - επί το πλείστον και σε μεγάλες ποσότητες - αδικήματα του κοινού εγκλήματος (π.χ. κλοπές, διαρρήξεις) με ενδεχόμενη αμφίβολη τεκμηρίωση, όπως δείχνει τόσο ο χαμηλός αριθμός καταδικασθέντων στη χώρα μας σε σχέση με τους συλληφθέντες (θεωρούμενους δράστες) αυτών των αδικημάτων, όσο και η διαπίστωση από τα πορίσματά μας, ότι ο εγκλεισμός ατόμων δεν δρα αποτρεπτικά στη διάπραξη εγκλήματα κατά της περιουσίας.

- ▶ Η πλειονότητα των εγκλημάτων κατά της περιουσίας είναι κλοπές, για τις οποίες η έρευνά μας έδειξε ότι για την αύξησή τους ενεργοποιείται κυρίως η επίδραση του κινήτρου. Η αποποινικοποίηση πράξεων ή παύση του αξιοποιήσιμου για πράξεις που σκοπό έχουν την κάλυψη βιολογικών αναγκών, όταν ο δράστης αποδεικνύεται τυπικώς και ουσιαστικώς ότι δεν μπορεί να καλύψει βασικές βιολογικές ανάγκες, όπως σίτιση, ένδυση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ., ώστε να μην υπερφορτώνεται το σύστημα για ζητήματα που αφορούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, που θα έπρεπε να αίρουν τον καταλογισμό (βλ. Φαρσεδάκης 1990: 96, 394-395).⁹⁹⁰
- ▶ Η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού στον τομέα της δικαιοσύνης (π.χ. εγκληματολόγων στην έδρα κάθε δικαστηρίου) για την συνδρομή στο έργο του δικαστή σχετικά με το κοινωνιοοικονομικό προφίλ του κατηγορημένου, τις πιθανότητες αποκατάστασης της βλάβης ή της εναλλακτικής έκτισης ποινής μέσω κοινωφελούς εργασίας και την αποφυγή της καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης.
- ▶ Στήριξη των νέων και των μεταναστών. Αν και από την έρευνά μας δεν προέκυψε σύνδεση των δύο αυτών ομάδων του πληθυσμού με τα εγκλήματα κατά της περιουσίας, η περιγραφική ανάλυση έδειξε υψηλή εκπροσώπησή τους στις αστυνομικές στατιστικές σε σχέση με την ποσοστιαία αναλογία τους στον πληθυσμό. Επομένως, εικάζουμε ότι υπάρχει πιθανότητα να εμπλέκονται στα «γρανάζια» του ποινικού ελέγχου του εγκλήματος πιο συχνά από άλλες ομάδες, και έτσι, θεωρούμε ότι είναι σημαντικό να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και τις υποχρεώσεις τους. Αυτό επειδή οι μεν νέοι, λόγω της ηλικίας υπολείπονται εμπειρίας και γνώσης, οι δε αλλοδαποί, λόγω της διαφορετικής κουλτούρας και των δυσκολιών της γλωσσικής επικοινωνίας, παρουσιάζουν αδυναμίες υπεράσπισης του εαυτού τους. Επομένως, προγράμματα νομικής (ποινικής) εκπαίδευσης και δι-

990. Όπου αναφέρεται ότι: «η έσχατη πενία εκδιώκει από τον άνθρωπο κάθε κοινωνικό φιλάλληλον συναίσθημα, σκληραίνει την καρδίαν και εκτραχύνει τας προς αλλήλους σχέσεις, η πενία κατ' Αριστοτέλη στάσιν εμποιεί και κακουργίαν».

κονομικών διαδικασιών θα μπορούσαν να είναι χρήσιμα γι' αυτές τις ομάδες. Επιπροσθέτως, θα ήταν χρήσιμη η εκπαίδευση του προσωπικού των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος (αστυνομικών, δικαστικών, εισαγγελέων) για τον ενδεχόμενο αποχαρακτηρισμό του μη εργαζόμενου ή /και νέου άντρα ή και μετανάστη, ως αποκλειστικού φορέα του εγκλήματος και δη του κτητικού.

2.2 Μέτρα πρόληψης σε επίπεδο κοινοτικού και σχολικού περιβάλλοντος

Οι φορείς κοινωνικοποίησης αποτελούν σημαντικούς πυλώνες για την κοινωνική πρόληψη του εγκλήματος και ιδιαίτερα της πρωτογενούς μορφής της. Η ανάπτυξη κοινωνικών δράσεων, προγραμμάτων μορφωτικών, πολιτιστικών ή αθλητικών μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην ανάπτυξη σχέσεων στη κοινότητα και αύξηση του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου, που ατονεί στα μεγάλα αστικά κέντρα, κυρίως σε περιόδους απότομων οικονομικών αλλαγών. Ενδεικτικά προτείνουμε:

- ▶ Ενεργοποίηση των κατοίκων και των τοπικών φορέων αυτοδιοίκησης, μέσω της δημιουργίας κέντρων συμβουλευτικής ή τη διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων με σκοπό την ενημέρωση και την ενεργοποίηση όλων των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας σε ζητήματα αποφυγής θυματοποίησης από εγκληματικές πράξεις κατά της περιουσίας. Τη δραστηριοποίηση των κατοίκων σε θέματα διαχείρισης κοινόχρηστων και δημόσιων χώρων: για παράδειγμα, μέριμνα για την καθαριότητα και τον επαρκή φωτισμό των δρόμων, ή άλλα μέτρα ανάλογα βέβαια με τις ανάγκες του περιβάλλοντος που διαβιούν (αστικού - ημιαστικού - αγροτικού). Είναι γνωστό ότι το κοινό έγκλημα ευνοείται από την παραμέληση ή την εγκατάλειψη μιας περιοχής (π.χ. ακατοίκητα σπίτια, συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμού, κλείσιμο καταστημάτων κ.λπ.) αλλά, κυρίως, ενισχύεται μέσω αυτών ο φόβος του εγκλήματος (βλ. Ζαραφονίτου 2002). Επομένως, είναι ανάγκη, έμπειροι ειδικοί επιστήμονες, να ενημερώνουν τους πολίτες για απλές πρακτικές που συντελούν στο περιορισμό της θυματοποίησης, σε συνεργασία με την τοπική αστυνομία, η οποία γνωρίζει τις εγκληματικές δράσεις που παρατηρούνται στην περιοχή τους.⁹⁹¹

991. Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της παραβατικότητας αν και ενεργοποιήθηκαν σε κάποιους δήμους δεν έχουν, έως τώρα, επιτελέσει σε ικανοποιητικό βαθμό τον ρόλο για τον οποίο συστάθηκαν. Σε πολλά η δραστηριότητά τους έχει ατονήσει, γεγονός που εν μέρει οφείλεται στην εθελοντική στελέχωσή τους από (διακεκομμένα) μέλη της τοπικής κοινωνίας και όχι από

- ▶ Ενεργοποίηση του σχολείου με την παροχή ανοικτών εκδηλώσεων προς την τοπική κοινότητα και εκπαίδευση των εκπαιδευτικών για τις ανάγκες των νέων παιδιών στην εφηβεία την σύγχρονη εποχή, αλλά και την επιμόρφωσή τους στα ήθη και έθιμα των διαφόρων εθνοτικών ομάδων στο νέο πολυπολιτισμικό περιβάλλον του σχολείου, ώστε να αποφεύγονται από τα πρώιμα χρόνια των νέων και των παιδιών μεταναστών στερεοτυπικές συμπεριφορές και γενικά να ενισχυθούν οι κοινωνικοί δεσμοί σε επίπεδο κοινότητας (τοπικής κοινωνίας) και να ενεργοποιηθούν τα άτυπα δίκτυα του κοινωνικού ελέγχου (βλ. Τσήτσουρα 2003).⁹⁹²
- ▶ Ανάλυση πρωτοβουλιών στο σχολικό περιβάλλον για αποφυγή της θυματοποίησης των μαθητών και των καθηγητών από την κτητική εγκληματικότητα. Όπως:
 - Η σαφής ενημέρωση για τις επιπτώσεις τέτοιων συμπεριφορών στους μαθητές (γνώση των κανόνων του σχολείου και της σχετικής νομοθεσίας).
 - Η πληροφόρηση για την αποφυγή τόσο από τους μαθητές όσο και από το εκπαιδευτικό προσωπικό μεταφοράς στο σχολείο πολύτιμων ή ακριβών προσωπικών αντικειμένων ή μεγάλων χρηματικών ποσών.
 - Η εγκατάσταση ειδικών ντουλαπιών με κλειδαριά για την φύλαξη των προσωπικών αντικειμένων των μαθητών ή εναλλακτικά κλείδωμα των αιθουσών κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων, καθώς και της αίθουσας των καθηγητών όταν δεν παραβρίσκονται σ' αυτήν.
 - Φύλαξη του σχολικού χώρου και αποφυγή της εισόδου αγνώστων ατόμων σ' αυτόν.

Γενικά, δηλαδή, απλές καλές πρακτικές πρόληψης, οι οποίες μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο θυματοποίησης στον χώρο του σχολείου.

2.3 Πρόληψη σε ατομικό επίπεδο

Ο σοφός λαός μας λέει «Φύλαγε τα ρούχα σου, για να έχεις τα μισά», εννοώντας ότι θα πρέπει ο καθένας να λαμβάνει κάποιες προφυλάξεις, ώστε να μη

εξειδικευμένο τακτικό επιστημονικό προσωπικό.

992. Παρόμοια προγράμματα και πολιτιστικές εκδηλώσεις οργανώνονται σε άλλες χώρες είτε από την τοπική κοινότητα ή το σχολείο ή ακόμα και από ιδιωτικούς φορείς (π.χ. εμπορικά κέντρα που πλήττονται από μικροκλοπές), τα οποία ευνοούν την ενεργητική συμμετοχή των νέων από διάφορες θρησκευτικές και εθνικές μειονότητες και έτσι περιορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και επενεργούν θετικά στη μείωση της νεανικής παραβατικότητας, όπως περιπτώσεις βανδαλισμών και κλοπών.

θυματοποιείται. Βέβαια, δεν θα πρέπει να φτάνουμε στα άκρα και να φοβόμαστε τους πάντες και τα πάντα, αλλά οπωσδήποτε θα πρέπει να λαμβάνουμε κάποια βασικά μέτρα προφύλαξης της περιουσίας μας, των προσωπικών μας αντικειμένων, αλλά κυρίως, να μεριμνούμε για την ασφάλεια της σωματικής ακεραιότητας και της ζωή μας. Χρήσιμη θα ήταν και η συνεισφορά της αστυνομίας σ' αυτό το ζήτημα της αυτοπροστασίας, με παροχή συμβουλών στους πολίτες και την έκδοση ειδικών ενημερωτικών φυλλαδίων.⁹⁹³

Στην έρευνά μας είδαμε ότι εγκλήματα κατά της περιουσίας, κυρίως κλοπές και ληστείες αλλά και απάτες, μπορεί να οφείλονται σε επιδράσεις της ευκαιρίας. Επομένως, προτείνουμε εδώ μέτρα προστασίας των πολιτών που στόχο θα έχουν τη μείωση των θελκτικών στόχων και ευκαιριών, όπως προεβεί η θεώρηση της «συνηθισμένης δραστηριότητας» (Routine activity approach, Cohen & Felson 1979). Για παράδειγμα:

- ▶ Το κλειδί της πόρτας του σπιτιού ή του αυτοκινήτου όταν αποκρινόμαστε έστω και για μικρό χρονικό διάστημα. Το μη - άνοιγμα της εσωτερικής πόρτας του διαμερίσματος, αλλά και της εξώπορτας της πολυκατοικίας σε αγνώστους.
- ▶ Να μην αφήνουμε εκτεθειμένα σε κοινή θέα αντικείμενα ή χρήματα στο αυτοκίνητο.
- ▶ Το ντύσιμο μας και τα τιμαλφή μας να μην είναι «υπερβολικά» και προκαλούν, σε μια εποχή που πολλοί άνθρωποι στερούνται τα βασικά αγαθά επιβίωσης.
- ▶ Να μην φυλάσσουμε στο σπίτι ακριβά αντικείμενα ή πολλά χρήματα.
- ▶ Εάν πρόκειται να προβούμε σε μετακινήσεις με πολύτιμα αντικείμενα ή μεγάλα χρηματικά ποσά να λαμβάνουμε μέτρα προστασίας και καλό θα ήταν να μην είμαστε μόνοι μας.
- ▶ Με δεδομένη την επέκταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς οι σύγχρονοι δράστες χρησιμοποιούν και αυτοί τις νέες τεχνολογίες, θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί για τις πληροφορίες που δίνουμε στις διάφορες ηλεκτρονικές πλατφόρμες επικοινωνίας που χρησιμοποιούμε (π.χ. εντοπισμός της τοποθεσίας που είμαστε, χρόνος απομάκρυνσης από το σπίτι μας, που και πότε πρόκειται να συμμετέχουμε σε μια εκδήλωση κ.λπ.).
- ▶ Οι ηλεκτρονικές αγορές μέσω πιστωτικών και χρεωστικών καρτών θα

993. Σε πολλές χώρες του εξωτερικού η αστυνομία εκδίδει ενημερωτικά φυλλάδια για την αποτροπή κοινών εγκλημάτων και για την ενημέρωση του κοινού σε παράνομες πράξεις που εμφανίζουν άνοδο κατά καιρούς σε συγκεκριμένες περιοχές. Για παράδειγμα, υπήρξε στη χώρα μας το φαινόμενο εξαπάτησης, κυρίως ηλικιωμένων, όπου διάφοροι απατεώνες τους ζητούσαν χρήματα υποδουμένοι, φίλους συγγενικών προσώπων ή πιο πρόσφατα, υπαλλήλους της ΔΕΗ. Βέβαια, κάποιες ανακοινώσεις έγιναν από την αστυνομία και τα ΜΜΕ.

πρέπει να χρησιμοποιούνται λαμβάνοντας όλα τα μέτρα προστασίας (π.χ. αποφυγή χρήσης κωδικών σε κοινόχρηστους υπολογιστές, σωστό «κλείσιμο» των σελίδων που επισκεφτήκαμε, συχνές αλλαγές των κωδικών πρόσβασης κ.λπ.), και να αποφεύγονται ιστοσελίδες, οι οποίες δεν είναι αξιόπιστες, προς αποφυγή εξαπάτησης.

Πολλά άλλα μέτρα αυτοπροστασίας που μειώνουν τις ευκαιρίες για τους επίδοξους κακοποιούς θα μπορούσαν να απαριθμηθούν εδώ, όπως η επιτήρηση επαγγελματικών χώρων από εταιρίες ασφαλείας με συναγερμούς ή κάμερες, η ανεξίτηλη χάραξη πολύτιμων αντικειμένων και ηλεκτρονικών συσκευών ή σημείωση των αριθμών πλαισίων (serial numbers) ακριβών ηλεκτρονικών συσκευών, ώστε να μην μπορούν να αποτελέσουν προϊόντα κλεπταποδοχής κ.λπ. (βλ. Μαγγανάς 1993-1995: 206)

Εντούτοις, καλό είναι να ενεργούμε με μέτρο και με σύνεση ώστε να μην γίνει η ζωή μας αφόρητη, υποκειμένη στον φόβο μιας επικείμενης απάτης ή κλοπής. Εξάλλου τα υλικά αγαθά μπορούν να ανακτηθούν, σημασία έχει η προστασία της ζωής μας και αποφυγή τραυματισμού. Γι' αυτό, σε περιπτώσεις βίαιων εγκλημάτων κατά της περιουσίας, οι εγκληματολόγοι συνιστούν με την αποφυγή αντίστασης και την παράδοση στον δράστη ή στους δράστες των υλικών μας υπάρχοντων, θέτοντας πάνω από τα υλικά αγαθά την ύψιστη αξία της ανθρώπινης ζωής (Μαγγανάς 1993-1995: 205).⁹⁹⁴

Συνοψίζοντας, οι προτάσεις κοινωνικής πρόληψης των εγκλημάτων κατά της περιουσίας, παράλληλα με τη χάραξη και εφαρμογή μιας οικονομικής πολιτικής με γνώμονα την κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή, θα μπορούσε να αμβλύνει τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια ισότιμη και αξιοκρατική κατανομή των νόμιμων εισοδηματικών ευκαιριών, μειώνοντας έτσι τα εγκληματικά κίνητρα και επομένως δρώντας εγκληματοπροληπτικά.

Βιβλιογραφία

- Arvanites, T. & Defina, R. (2006). «Business cycles and street crime», *Criminology* 44 (1), σελ. 139-164.
- Becker, S.G. (1968). «Crime and punishment: An economic approach», *Journal of Political Economy* 76, σελ. 169-217.

994. Όπως ο ίδιος αναφέρει «Συνετό θα ήταν το θύμα να αφήσει την πρωτοβουλία στον ληστή και να ενδώσει στις επιθυμίες του, ή τουλάχιστον να προσποιηθεί ότι υπακούει στις εντολές του. Αντιρροήσεις ή σπασμωδικές κινήσεις μπορούν να αποβούν μοιραίες για το θύμα».

- Becker, S.G. (1976). *The economic approach to human behavior*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Box, St. (1987). *Recession, crime and punishment*, Machillan, London.
- Buonanno, P. (2006). «Crime and labor market opportunities in Italy (1993-2002)», *Review of Labor Economics and Industrial Relations* 20 (4), σελ. 601-624.
- Cantor, D. & Land, K.C. (1985). «Unemployment and crime rates in the post-World War II United States: A theoretical and empirical analysis», *American Sociological Review* 50 (3), σελ. 317-332.
- Chambliss, J.W. (1975). «Toward a political economy of crime», *Theory and Society* 2 (2), σελ. 149-170.
- Cohen E.L. & Felson, M. (1979). «Social change and crime rate trends: A routine activity approach», *American Sociological Review* 44, σελ. 588-608.
- Currie, E. (2003). «Social crime prevention strategies», στο: McLaughlin, E., Muncie, J. & Hughes, G. (εκδ.), *Criminological perspectives. Essential readings*, 2^η έκδ., Sage, London, σελ. 369-380.
- Detotto, C. & Otranto, E. (2011). «Cycles in crime and economy: Leading, lagging and coincident behaviors», *Journal of Quantitative Criminology* (DOI 10.1007/S10940-011-9139-5).
- Ehrlich, I. (1973). «Participation in illegitimate activities: A theoretical and empirical investigation», *Journal of Political Economy* 81 (3), σελ. 521-565.
- Entorf, H. & Spengler, H. (2000). «Socioeconomic and demographic factors of crime in Germany. Evidence from panel data of the German states», *International Review of Law and Economics* 20 (1), σελ. 75-106.
- Fajnzylber, P. κ.ά. (2002). «What causes violent crime?», *European Economic Review* 46, σελ. 1323-1357.
- Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002). Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Hirschi, T. (2006). *Causes of delinquency*. 1^η έκδ., Transaction Publ., (New Brunswick/NJ University of California Press, Berkeley 1969).
- Hirschi, T., & Gottfredson, M.R. (1994). *The generality of deviance*, Transaction Publishers, New Brunswick, London.
- Hughes, M. & Carter, T.J. (1981). «A declining economy and sociological theories of crime: Predictions and explications», στο: Wright K.N. (εκδ.), *Crime and criminal justice in a declining economy*, Gum and Hain Publ., Cambridge, σελ. 5-25.
- LaFree, G. (1999). «Declining violent crime rates in the 1990s: Predicting crime booms and busts», *Annual Review of Sociology*, σελ. 145-168.

- Lea, J. & Young, J. (2003). «Relative deprivation», στο: McLaughlin, Muncie & Hughes (εκδ.), *Criminological perspectives*, όπ.π., Sage, London, σελ. 142-150.
- Μαγγανάς, Α. (1999). «Τα εγκλήματα κατά της περιουσίας αιτία μιας καθολικής αναμέτρησης», στο: Μαγγανάς Α., *Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 66-78.
- Μαγγανάς, Α. (1993-1995). «Μία εμπειρική προσέγγιση του εγκλήματος της ληστείας», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 11-16, σελ. 193-208.
- Mehlum, H., Moene, K. & Torvik, R. (2005) «Crime induced poverty traps», *Journal of Development Economics*, 77 (2), σελ. 325-340.
- Merton, K.R. (1938). «Social structure and anomie», *American Sociological Review*, 3 (5), σελ. 672-682.
- Merton, K.R. (1968). *Social theory and social structure*, The Free Press, New York.
- Μπουγάδη, Στ. (2016). *Οικονομία και εγκληματικότητα: Η σχέση μεταξύ των οικονομικών συνθηκών και των εγκλημάτων κατά της περιουσίας στην Ελλάδα την περίοδο 1999-2009, (διδασκαρική διατριβή)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας, Αθήνα.
- Raphael, S. & Winter - Ebmer, R. (2001). «Identifying the effect of unemployment on crime», *Journal of Law and Economics*, 44, σελ. 259-283.
- Rosenfeld, R. & Messner, St. (2009). «The crime drop in comparative perspective: the impact of the economy and imprisonment on American and European burglary rates», *British Journal of Sociology*, 60 (3), σελ. 445-471.
- Rosenfeld, R. & Fornango, R. (2007). «The impact of economic conditions on robbery and property crime: The role of consumer sentiment», *Criminology* 45 (4), σελ. 735-769.
- Τσήτσουρα, Α. (2003). «Η πρόληψη της εγκληματικότητας», *Φάκελος σημειώσεων*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τομέας Εγκληματολογίας, Αθήνα.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2011). *Monitoring the impact of economic crisis on crime*, Statistics and Surveys Section, Vienna (https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf).
- Van Dijk, J.J.M (1994). «Understanding crimes rates. On the interactions between the rational choices of victims and offenders», *British Journal of Criminology* 34 (2), σελ. 105-121.
- Van Dijk, J.J.M. (1995). «Opportunities for crime: A test of the rational - interactionist model» στο: *European Committee on Crime Problems Crime and*

- economy, Reports presented to the 11th Criminological colloquium (1994), Council of Europe Publishing, Strasbourg, σελ. 97-145.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1996). Στοιχεία εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1990). Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, τεύχος Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Young, J. (1999). The exclusive society: Social exclusion, crime and difference in late modernity, Sage, London κ.α.